

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت اطلاعات و فرهنگ ایران
تیرماه ۱۳۸۷

آرژ اطلاعات آرن علمي ارن
قسمت ارن

۱۳۸۱ / ۳ / ۳۰

دانشگاه تهران
دانشکده مدیریت

پایان نامه تحصیلی

جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته مدیریت دولتی (گرایش مدیریت مالی)

موضوع:

نگرشی به رفتار اقتصادی بانکداری بدون ربا

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر داود سلمانی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر غلامرضا طالقانی

استاد ناظر:

جناب آقای دکتر محمد حقیقی

دانشجو:

سید محمدعلی رحمت نژاد تهرانی

سال تحصیلی ۷۹-۸۰

۴۱۵۴

تقديم به:

خدا باوران

تشکر و قدردانی

بر خود لازم می‌دانم از استادان بزرگوار و ارجمند جناب آقای دکتر داود سلمانی که هدایت و راهنمایی مرا در انجام این پژوهش تقبل فرموده‌اند.

جناب آقای دکتر غلامرضا طالقانی که مرا در انجام این پژوهش مشاوره فرموده‌اند، جناب آقای دکتر محمد حقیقی که به عنوان استاد ناظر بررسی این تحقیق را تقبل فرموده‌اند. صمیمانه تشکر و سپاسگزاری می‌نمایم.

و با رجاء سلامت و صیانت از حوادث، آرزوی، توفیق روزافزون استادان خود را از خداوند منان خواهانم.

مرکز اطلاعات و آرکایو علم ایران
تیمب سارک

پوئیک

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
یک	چکیده

فصل اول: کلیات

۲	۱-۱- مقدمه
۴	۲-۱- اهمیت موضوع
۶	۳-۱- هدف تحقیق
۶	۴-۱- ضرورت انجام تحقیق
۷	۵-۱- فرضیات تحقیق
۱۰	۶-۱- متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق
۱۲	۷-۱- واژه‌های عملیاتی، مفاهیم و حدود شمول آن

فصل دوم: بررسی پیشینه تحقیق

۲۹	۱-۲- مقدمه
۲۹	۲-۲- بانکداری در یونان
۳۱	۳-۲- بانکداری در رم باستان
۳۴	۴-۲- تاریخچه صرافی بانکداری در ایران
۴۰	۵-۲- تأسیس بانک مرکزی و وظایف آن
۴۴	۶-۲- بانکداری اسلامی

فصل سوم: روش تحقیق

۴۶	۱-۳- روش تحقیق
----	----------------

.....	۲-۳- جمع آوری اطلاعات
۴۸	۳-۳- قلمرو تحقیق

فصل چهارم: یافته‌های تحقیق

۵۲	۱-۴- مقدمه
۵۴	۲-۴- مصارف منابع بانک ملت
۵۵	۳-۴- بخش کشاورزی
۵۵	۴-۴- بخش صنعت و معدن
۵۵	۵-۴- بخش مسکن و ساختمان
۵۶	۶-۴- بخش بازرگانی، خدمات و صادرات
۵۶	۷-۴- تسهیلات اعطائی بانک ملت در دوره مورد بررسی
۵۷	۸-۴- بانکهای تخصصی
۵۷	۹-۴- بخش دولتی
۵۷	۱۰-۴- حساب سود و زیان بانک ملت
۵۹	۱۱-۴- عملکرد نظام بانکداری کشور
۵۹	۱۲-۴- اهداف سیاستهای پولی و اعتباری طی سالهای مورد بررسی
۶۰	۱۳-۴- سهم نسبی بخشهای مختلف اقتصادی در افزایش مانده تسهیلات اعطایی بانکها
۶۱	۱۴-۴- عملکرد سیستم بانکی در بخش خارجی
۶۲	۱۵-۴- عملکرد سیستم بانکی در بخش دولتی
۶۷	۱۶-۴- عملکرد نظام بانکی در بخش غیردولتی
۶۹	۱۷-۴- اثرات متقابل عملیات بانکداری اسلامی و بازار سرمایه
۷۱	۱۸-۴- بانکداری اسلامی و ایجاد تحول در بازار سرمایه
۸۸	۱۹-۴- دوره سه ساله ۱۳۷۲ و ۱۳۷۳ و ۱۳۷۴

۲۰-۴- جذب منابع و مصارف بانکهای تجاری و تخصصی در سالهای (۱۳۷۶-۱۳۷۲) ۱۰۸ ...

۲۱-۴- تحولات و بهسازی و توسعه نظام بانکی کشور در سالهای (۱۳۷۲-۱۳۷۳) ۱۱۰

۲۲-۴- موازنه ارزی سیستم بانکی طی سالهای ۱۳۷۳ و ۱۳۷۶ ۱۲۰

۲۳-۴- وضعیت نقدینگی جذب شده از سوی نظام بانکی و عملکرد بانکها در جذب منابع (۱۳۷۶ و ۱۳۷۲) ۱۲۴

۲۴-۴- تأمین و تجهیز منابع پولی در بانکداری اسلامی ۱۲۶

۲۵-۴- عملکرد بانک ملت در زمینه جذب منابع ۱۲۸

۲۶-۴- مانده منابع ۱۳۲

۲۷-۴- تجهیز منابع ظرف سالهای ۱۳۷۵ و ۱۳۷۴ در بانک ملت ۱۳۶

۲۸-۴- بخش صنعت و معدن ۱۳۷

۲۹-۴- بخش ساختمان و مسکن ۱۳۷

۳۰-۴- بخش بازرگانی، خدمات و صادرات ۱۳۷

۳۱-۴- بخش کشاورزی ۱۳۸

۳۲-۴- عملکرد پس انداز در جمهوری اسلامی ایران ۱۳۸

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

۱-۵- نتیجه گیری و پیشنهادات ۱۴۸

۲-۵- نتیجه گیری ۱۵۰

۳-۵- پیشنهادات ۱۵۴

منابع و مأخذ مورد استفاده در تحقیق ۱۶۲

چکیده

پیروزمینه‌سازی حاکمیت یک نظام بانکداری مستقل و پویا، تأمین اهداف بالای رشد و سرمایه‌گذاری در انواع مختلف پس‌انداز بستگی به حفظ عملکرد قوی شعبات و پس‌انداز دارد که نگرش بر رفتار اقتصادی آن، موضوع این تحقیق قرار گرفت و تحقیق حاضر مروری بر نقش پس‌انداز که از زمان جنگ تحمیلی عراق نسبت تقریباً بالای پس‌انداز تاکنون حفظ و توان جذب آن همگام با توسعه کشور پیش می‌رود و روند سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی کشور همچنان حساس می‌باشد. و از بابت جذب نقدینگی و منابع مالی در جامعه آماری (بانک ملت) مورد سنجش و ارزیابی قرار گرفته که در کل توانمندی نظام بانکی را در اجرای سیاست‌های پول و اعتباری آن هم با ساختار دولتی نمایان و در جهت رشد و توسعه اقتصادی کارنامه موفق داشته است و با توجه به رقابتی بودن توانسته نقدینگی مردم را به صورت پول و شبه پول بطرف خود جذب نماید و علیرغم افزایش سپرده‌های دیداری طی سالهای مورد بررسی سپرده‌های مدت‌دار نسبتاً کند حرکت می‌کند که با توجه به اینکه نرخ سود بانکی به سپرده‌های مزبور تعلق دارد، چون سود پرداختی نوعاً کمتر از تورم بوده است، سپرده‌گذاران تمایل کمتری به پس‌انداز بلندمدت خواهند داشت. لیکن جذب نقدینگی و سیاست تولیدی مؤثر و کارساز کشور و رفتار اقتصادی بانکها توانسته آثار ضد تورمی بتدریج از سال ۱۳۷۵ نشان دهند. رویهم رفته نتایج حاصل از عملکردهای نظام بانکی حاکی از نقش مثبت در جذب سپرده‌ها بوده که با عنایت به محدودیتها نظامات دولتی و اجبار به تکالیف قانونی و غیررقابتی بودن ساختار و مدیریت بانکها و شبکه‌های دلالی می‌توان،

رفتار اقتصادی بانکها را مثبت ارزیابی نمود و اثربخشی نظام بانکداری و توان آن را در جذب پس اندازهای مردم تأیید و اثبات نمود. لذا پیشنهاد می‌گردد مهمترین راه کنترل تورم در ایران کنترل رشد نقدینگی ریشه و مشکلات ناشی از کسر بودجه و تأمین آن از طریق وام بانکی به شرکتها و مؤسسات دولتی که باعث افزایش جریمه نقدینگی و پایه پولی است که خوشبختانه از سال ۷۵ به تدریج اعطای وام‌های تکلیفی کمتر شده و منابع خود را در جهت رشد تولید بکار انداخته‌اند. جهت تجهیز پس انداز کلی پیشنهاد می‌گردد گسترش فرهنگ پس انداز، افزایش نرخ سود بانکی تا سطح نرخ تورم و یا کاهش نرخ تورم ضرورت ایجاد بانکهای خصوصی جهت جذب سپرده، پوشش جغرافیایی شعب بانکها و تنوع بخشیدن بر طیف خدمات افزایش مهارت فردی و شغلی کارکنان در ارائه خدمات.

لذا ضرورت ایجاد می‌نماید نظام اقتصادی به طرف تولید رفته و از اتکاء خود به درآمد نفت کم نماید و در بخش خارجی بیشتر در امور خدمات و بازرگانی فعالیت گردد.

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

بانک و بانکداری که قرن‌ها از پیدایش آن گذشته و هزاران کتاب و مقاله به تمام زبانهای جوامع بشری در باب تکامل و تحکیم و تثبیت آن به رشته تحریر درآمده و باری هرچه بارور شدن این پدیده عظیم و جهانی حدود چهار صد سال است که صدها اقتصاددان عمر خود را مصروف آن کرده‌اند، یکی از معضلات و مسائل عمده‌ای است که جوامع اسلامی بویژه همراه با اوج‌گیری نهضت‌های ارزشی و دینی در کشورهای اسلامی با آن مواجه و درگیر می‌باشند. دانشمندان و فقهای اسلامی به منظور تبیین اقتصاد مبتنی بر مبانی قرآنی و حذف ربا از اقتصاد و بانکداری متداول بویژه طی دو دهه اخیر، کم و بیش فعالیت‌هایی را برای استقرار بانکداری اسلامی و عملیات بانکی بدون ربا انجام داده‌اند و حتی در بعضی از کشورهای اسلامی یک یا چند بانک با اسامی مشابه تأسیس گشته‌اند و بموازات بانکداری کلاسیک مدعی اجرای بانکداری اسلامی هستند.

در ایران با پیروزی انقلاب اسلامی ایران در یوم‌الله بیست و دوم بهمن ماه ۱۳۵۷ که نقطه عطفی بود در دگرگونی بنیادی کشور در کلیه زمینه‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و غیره از همان آغاز استقرار رژیم مقدس اسلامی تغییر نظام بانکداری در کشور منطبق با ارزشها و بینشهای اصیل به منظور ایجاد تغییر در نظام بانکداری ربوی به یک سیستم اسلامی بعنوان یک ضرورت مسلم خودنمایی نمود. انجام چنین تغییر و تحول آن هم با وجود نظام بانکداری ریشه‌دار مبتنی بر عملیات بانکی ربوی در ابتداء امری بعید و حتی غیر ممکن می‌نمود، ولی با صرف وقت و کار

کارشناسی عمیق و همه‌جانبه صاحب‌نظران اقتصادی در حوزه‌های علمیه سراسر کشور و دانشگاه‌ها که همگی متدین و مطلع و با بصیرت در امر بانکداری و دیدگاه‌های اسلامی در ارتباط با موضوع بودند به تدریج زمینه‌های تهیه و تنظیم نظام بانکداری بدون بهره فراهم گردید. گرچه این مهم در ابتداء همانند سایر کشورهای اسلامی با انجام تغییرات روبنایی و سطحی و غیر اصولی و یا بازی با الفاظ خیلی جدی تلقی نشد و بجای بهره الفاظ کارمزد و حداقل سود و یا سود تضمین شده بکار می‌رفت، ولی به حول و قوه‌الهی با روشن‌بینی عمیق رهبر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی قدس الله نفسه الزکیه بموقع اقدامات اصلاحی و مفید صورت گرفت و مجلس شورای اسلامی طی تبصره ۵۴ قانون بودجه سال ۱۳۶۰ دولت را مکلف نمود ظرف شش ماه با حذف بهره از کل سیستم نظام بانکداری بدون ربا و اسلامی را مستقر و جایگزین نماید.

ظرف مدت مزبور ستادی متشکل از صاحب‌نظران و متخصصین امور اقتصادی و اجتماعی و روحانیون جلیل‌القدر و آگاه به مسائل اقتصادی تحت مدیریت وزارت امور اقتصادی و دارائی تشکیل که با انجام تحقیقات و بررسی‌های دقیق پیش‌نویس قانون عملیات بانکی بدون ربا را تهیه و نهایتاً در تاریخ هشتم شهریور ماه یکهزار و سیصد و شصت و دو به تصویب مجلس شورای اسلامی و دو روز بعد شورای محترم نگهبان گذشت، در واقع با تصویب این قانون، جمهوری اسلامی ایران با افتخار تنها کشوری است که نظام بانکداری بدون ربا را بطور قانون فراگیر و گسترده مستقر نموده و عملاً از اول سال ۱۳۶۳ بر مبنای حق و عدل اسلامی و با حفظ ارزش پول و تسهیل در امر پرداختها و دریافتها و سایر عملیات بانکی در جهت سلامت و رشد اقتصاد کشور اقدام

نموده است. از آن جا که اجرای نظام بانکداری بدون ربا بدون شک به مانند هر نظام دیگری سراپا حُسن و یا تماماً عیب نمی باشد و در طول زمان ضرورت دارد تا با توجه به اطلاعات و واقعیات و حقایق بدست آمده حکم و اصلاح شده و در جهت بهبود فرایندهای آن و حصول اهداف گامهای اساسی برداشته شده و لذا نگارنده که خود دارای تجارت عملی در امور حسابداری و عملیات بانکی می باشد، فرصت تهیه و تنظیم پایان نامه فوق لیسانس در رشته مدیریت را مغتنم داشته که نگرشی بر رفتار اقتصادی بانکداری بدون ربا در ایران را بعنوان موضوع تحقیق انتخاب نمود.

۱-۲- اهمیت موضوع

جذب منابع یکی از فعالیتهای اصلی و کلیدی بانکها به ویژه بانکهای تجاری به شمار می رود، زیرا که جذب منابع در واقع زیر بنای اصلی سایر فعالیتها بوده و سایر امور و خدمات بانک بدرجات مختلف از این امر تأثیر پذیر هستند. از این رو است که جذب منابع شاخص مهمی در ارزیابی میزان موفقیتهای یک بانک تجاری و در قلمرو نظام بانکی کشور نیز شاخص اصلی کارایی و رفتار اقتصادی مطلوب بانکی می باشد.

بطور کلی فلسفه وجودی بانکها آنست که به تولید و توزیع ثروت و به رشد و توسعه اقتصادی در کشور کمک نمایند. بدین ترتیب که وجوه لازم را از سرمایه داران کوچک و پس انداز کنندگان گرفته و جمع آوری نموده و به کسانی که بخواهند عملیات اقتصادی انجام دهند و یا فعالیت اقتصادی خود را توسعه دهند، وام داده و تسهیلات لازم را در اختیار آنها قرار می دهد. در این رابطه بانکها را به مخازن آب و حوض رهایی

تشبیه کرده‌اند که از یک طرف آب وارد حوض می‌شود و از مخزنهای خارج می‌گردد و مقداری از آب نهایتاً در ته حوض باقی می‌ماند. رابطه بین پس‌انداز و سرمایه‌گذاری بقدری آشکار است که عده‌ای از علمای اقتصاد از جمله کنینز عالم اقتصاد انگلیسی معتقدند که میزان سرمایه‌گذاری در هر کشور در بخشهای اقتصادی تقریباً مساوی با مقدار پس‌اندازها می‌باشد. بعبارت دیگر بانکها باعث می‌شوند که پس‌اندازهای موجود برای مقاصد مفید بکار گرفته شوند. عملکرد بانکها در زمینه موضوع تجهیز منابع در بانکداری سنتی و متداول (ربوی) و بانکداری عملیات بدون ربا تفاوت چندانی با یکدیگر ندارد و تنها وجه تمایز آنها آن است که بانکداران در این دو سیستم رفتار و دیدگاه متفاوتی را با موضوع دارند، بدین ترتیب که شاخص اصلی بانکداری کلاسیک (ربوی) استفاده از نرخ بهره در تنظیم روابط خود با دارندگان سپرده بوده که این شیوه را بانکداری ربوی گویند. در حالی که در بانکداری بدون ربا با حاکمیت ضوابط و معیارهای اسلامی است و بر همین اساس روابط بانک و سپرده‌گذار بصورت وکیل و موکل می‌باشد که نتیجه آن تقسیم سود حاصل از بکارگیری این منابع در عقود اسلامی بین بانک و سپرده‌گذاران است.

با نگرش به مطالب بالا نگارنده بر آن است تا از فرصت تهیه و تنظیم پایان‌نامه خود در مقطع کارشناسی ارشد رشته مدیریت دولتی استفاده و رفتار اقتصادی بانکداری بدون ربا در ایران را در زمینه جذب پس‌اندازهای مردم و بخش خصوصی و منابع دولتی در انواع مختلف از قبیل سپرده جاری قرض الحسنه، سپرده‌های پس‌انداز قرض الحسنه و سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه مدت و بلند مدت و سایر سپرده‌های متفرقه را مورد